

Marian Arszyński

"Deutsche Kunst und
Denkmalpflege", R. XXIV, 1966; R. XV,
1967; R. XXVI, 1968 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 23/1 (88), 69-73

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD ZAGRANICZNYCH CZASOPISM KONSERWATORSKICH*

DEUTSCHE KUNST UND DENKMALPFLEGE. Wyd. Vereinigung der Landesdenkmalpfleger in der Bundesrepublik Deutschland, München — Berlin. Ukazuje się dwa razy w roku.

Rocznik XXIV (1966).

Zeszyt 1, stron 96, ilustracje.

W. Bornheim gen. Schilling, *Bewahren und Gestalten — Enge und Weite des modernen Denkmalbegriffs (Zachowywać i kształtować — rozległość i ograniczoność nowoczesnej definicji zabytku)*, s. 1—24, 9 il. Autor, inspirowany wrażeniami z wystawy zorganizowanej przez związek konserwatorów krajowych, rozważa możliwości ochrony i konserwacji zabytków wynikające z aktualnej sytuacji prawnej, zwłaszcza z obowiązujących pojęć i definicji. Rozważania swe przeprowadza na szerokim i bogato udokumentowanym materiale historycznym, uwzględniając tło porównawcze.

H. Kreisel, *Ausstellung der deutschen Denkmalpfleger (W związku z wystawą zorganizowaną przez niemieckich konserwatorów)*, s. 24—36, 7 il. Obszerne omówienie wystawy zorganizowanej przez związek zachodniemieckich konserwatorów z okazji międzynarodowej kampanii UNESCO. Wystawa, pomyślana jako wędrowna, dostosowana do poziomu przeciętnego odbiorcy, ukazuje bogatą i różnorodną problematykę ochrony i konserwacji zabytków krajobrazu, budownictwa wiejskiego, urbanistyki, sztuki i rzemiosła artystycznego. Zdaniem autora szczególnie ciekawie zaprezentowane zostały takie zagadnienia jak likwidacja skutków zniszczeń wojennych, sanacja zespołów staromiejskich i rekonstrukcja dawnego wystroju barwnego architektury.

W. Bertram, *Die Restaurierung der Sgraffito-Fassade im Schlosshof zu Neuburg an der Donau (Konserwacja zdobionej techniką sgraffito fasady podwórzowej zamku Neuburg nad Dunajem)*, s. 37—62, 23 il. Odkrywane spod wielowarstwowych pobiał sgraffita pochodzą z końca XVI i początku XVII w. i w starszej części wykonane zostały prawdopodobnie przez H. Schoera. Przedstawiają one przeważnie monumentalnie potraktowane sceny biblijne ujęte w ramy architektoniczne. Skutkiem zamakania i wietrzenia tynku odswoły się one od podłoża i utraciły swą wierzchnią warstwę. Po wzmocnieniu i utrwaleniu odtwarza się obecnie górna warstwę białą i rekonstruuje nacięcia według śladów widocznych przy bocznym oświetleniu w warstwie czarnej.

M. F. Fischer, *Die Restaurierungspläne Friedrich von Gärtner für die ehemalige Klosterkirche Heilsbronn bei Ansbach (Projekty Fryderyka von Gärtner dotyczące restauracji dawnego kościoła klasztorowego w Heilsbronn koło Ansbach)*, s. 63—73, 10 il. Po omówieniu historii i stanu zachowania obiektu, autor analizuje projekty jego restauracji wykonane przez Gärtnera ok. 1845 r., ukazując je na tle ówczesnych kierunków konserwatorskich. Szczególną uwagę zwraca na fakt respektowania romańsko-gotyckich nawarstwień stylowych, oceniając jednak poza tym całość projektu raczej negatywnie.

E. Schulze-Battmann, *Vorbericht über Wiederentdecktes im Inselhotel zu Konstanz, dem ehemaligen Dominikanerkloster (Wstępne sprawozdanie z ponownie odsłoniętych odkrywek w hotelu na wyspie w Konstancji — dawnym klasztorze dominikanów)*, s. 74—86, 14 il. Relacja o odkryciach dokonanych w czasie modernizacji hotelu mieszczącego się od 1873 r. w kościele i klasztorze, które w swych zasadniczych częściach pochodzą z XIII w. Elementy architektoniczne (okna z maswerkami, gzymsy, bazy) i malowidła ścienne (figuralne i ornamentalne) pochodzące przeważnie z ok. 1300, uszkodzone zostały w czasie XIX-wiecznej adaptacji, przez wprowadzenie stropów i ścian i zakrycie tynkami. Obecnie, po odsłonięciu, są one inwentaryzowane i w większości ponownie zakrywane. Tylko część będzie eksponowana w nowych wnętrzach lub zabezpieczona w sposób umożliwiający udostępnianie w celach naukowych.

H. Wolf, *Die Wiederverwendung altbrauchbarer Pflastersteine bei Neuanlagen (Ponowne używanie starych kamieni brukowych przy zakładaniu nowych nawierzchni)*, s. 87—91, 6 il. W oparciu o szereg przykładów autor dowodzi, że łącząc stare kamienie z nowym materiałem uzyskać można nawierzchnie, których wygląd harmonizować będzie z zabytkowym charakterem placów i ulic.

Recenzje

W. Meyer, A. Schädler, *Stadt Dillingen an der Donau*, Die Kunstdenkmäler von Bayern, Reg. Bez. Schwaben, 6. Bd. München 1964 (H. E. Kubach), s. 92.
H. Foramitti, P. Leisching, *Wiederbelebung historischer Stadtviertel. Die Lösung in Frankreich als mögliches Vorbild*, Graz-Köln 1965 (T. Gebhard) s. 92—93.
Denkmalpflege in Rheinland-Pfalz, Jahresberichte, Jahrgang XVI—XVII, 1961—1962 (A. Horn), s. 93.
M. P. Fouchet, *Nubien, geborgene Schätze* (W. Meyer), s. 93—94.
P. Pieper, *Der Dom zu Münster*, Münster 1965 (W. Haas), s. 94.

* Stały przegląd zagranicznych czasopism konserwatorskich obejmuje 11 wydawnictw, których zestaw

zamieszczono w z. 3 (62) rocznika XVI (1963) „Ochrony Zabytków”, s. 69.

W. Götzt, *Deutsche Marställe des Barock*, München-Berlin 1964 (M. Petzet), s. 95.

Personalia.

H. Kisky (A. Veerbeek), s. 95—96.

Zeszyt 2, stron 59, ilustracje.

W. Bertram, *Das Schloss Ismaning und seine beiden Prunkräume (Zamek Ismaning i jego obie sale paradne)*, s. 97—116, 10 il. Po scharakteryzowaniu sięgającej XVI w. historii zamku przedstawiono jego zasadniczą przebudowę, której dokonał L. Klenze po 1818 r. W nawiązaniu obszerne omówienie malowanej al secco dekoracji paradnych sal, naśladującej wzory rzymsko-pompejańskie. Autor przypisuje ją warsztatowi J. B. Metiviera i datuje po r. 1830. Na zakończenie charakterystyka zniszczeń (sproszkowanie i złuszczenie warstwy malarskiej) i opis zabiegów konserwatorskich (utrwalenie, retusz, częściowa rekonstrukcja).

A. H. Klaiber, *Der Wiederaufbau des Neuen Schlosses zu Stuttgart — Ein Überblick (Odbudowa Nowego Zamku w Stuttgarcie — ogólny przegląd problematyki)*, s. 117—127, 8 il. Artykuł przynosi obszerną i bardzo wnikliwą krytykę prac budowlano-konserwatorskich przeprowadzonych w zamku wzniesionym 1746—64 według planów L. Rettiego, zmodyfikowanych następnie przez P. de la Guepiere'a. Obiekt, z którego po pożarze w 1944 r. zachowały się w zasadzie tylko mury obwodowe, został całkowicie odbudowany, przy czym częściowo zrekonstruowano układ i wystrój architektoniczny wnętrza. Krytyka dotyczy zwłaszcza szeregu niekonsekwencji w rekonstrukcji architektury, błędów w zakresie kolorystyki i niezręczności w adaptacji.

H. Beseler, *Bericht über die Tagung der Landesdenkmalpfleger in Bayern 1966 (Sprawozdanie ze zjazdu konserwatorów krajowych w Bawarii w 1966 r.)*, s. 128—135, 5 il. Dzieliąc się wrażeniami z wycieczki naukowej odbytej z okazji zjazdu po zabytkach Frankonii i Szwabii, autor uwypukla szczególnie takie problemy konserwatorskie, jak rekonstrukcja dawnej kolorystyki architektury (m. i. w Iphofen, Ostheim, Friesenhausen), przywracanie właściwego charakteru wnętrza przez przywrócenie dawnego ustawienia ołtarza (Rothenburg), profilaktyka konserwatorska kamienia, sprawa zabezpieczenia zabytków architektury tracących swych użytkowników itp.

M. Klewitz, *Tagung der Oesterreichischen Denkmalpfleger 13—18 Juni 1966 in Vorarberg (Zjazd austriackich konserwatorów 13—18 czerwca 1966 w Vorarberg)*, s. 135—139, 3 il. Sprawozdanie koncentruje się na kilku głównych punktach problematyki konserwatorskiej zabytków zwiedzanych w czasie objazdu terenów wokół Jeziora Bodeńskiego. Omawia m. in. granice ingerencji konserwatorskiej, sprawę zachowania zabytkowego charakteru zespołów miejskich, kolorystykę fasad itd.

M. Klewitz, *Forschung und Erhaltung — Ausstellung des Oesterreichischen Bundesdenkmalamtes (Badać i zachowywać — wystawa Austriackiego Federalnego Urzędu Konserwatorskiego)*, s. 139—140. Omówienie wystawy zorganizowanej z okazji zjazdu konserwatorskiego, ilustrującej problematykę rozmaitych dziedzin działalności Federalnego Urzędu Konserwatorskiego (m. in. wykopaliska archeologiczne, rozmaite aspekty ochrony zabytków i ich konserwacji).

T. Gebhard, *Zur Frage des Neubaues der sogenannten Unteren Brücke in Bamberg (W sprawie budowy tak zwanego Dolnego Mostu w Bambergu)*, s. 141—143, 3 il. Artykuł postuluje, aby przy całkowitej przebudowie mostu, znajdującego się w centrum zabytkowego zespołu miejskiego, unikać zbyt agre-

sywnych form współczesnej inżynierii i nowy obiekt w skali i ogólnej sylwecie dostosować do zabytkowego charakteru otoczenia.

A. Knoepfli, *Zu den neuen Orgelwerken im Münster zu Freiburg im Breisgau (W związku z nowymi organami w katedrze we Fryburgu Bryzgowijskim)*, s. 143—146, 2 il. Autor ostro krytykuje architekturę dwóch nowych prospektów organowych wbudowanych w zabytkowe wnętrza, uważając je za chybione zarówno z konserwatorskiego jak i muzycznego punktu widzenia.

Personalia.

K. Gruber (W. Bornheim gen. Schilling), s. 147.

Bibliografia.

Zawiera przedruk ważniejszych pozycji podawanych w bibliografii zamieszczonej w „Zeitschrift für Kunstgeschichte”.

Recenzje.

G. Himmelheber, *Die Kunstdenkmäler des ehemaligen Oberamtes Künzelsau*, Stuttgart 1962 (T. Breuer), s. 153—154.

M. Petzet, *Die Kunstdenkmäler von Schwaben. VIII. Landkreis Sonthofen*, München 1964 (K. Rettenbeck), s. 154—156.

ROCZNIK XV (1967).

Zeszyt 1, stron 84, ilustracje.

D. Ellger, *Zum Thema Denkmalpflege und Kunstwissenschaft (Na temat ochrony zabytków i historii sztuki)*, s. 1—5. Krótkie uwagi dotyczące wzajemnego stosunku obu dyscyplin ze szczególnym uwzględnieniem takich problemów, jak inwentaryzacja zabytków, dokumentacja odkryć i prac konserwatorskich itd.

H. Reuther, *Die Bausicherung und Restaurierung der St. Godehardi-Kirche zu Hildesheim (Zabezpieczenie budowlane i konserwacja kościoła św. Godeharda w Hildesheim)*, s. 6—19, 13 il. Po ogólnej charakterystyce kościoła i omówieniu historii jego budowy oraz późniejszych przeróbek i restauracji, autor przedstawił rodzaj i zakres zniszczeń spowodowanych nalotem bombowym. Następnie omówione zostały wyniki prac badawczych oraz przebieg prac konserwatorskich zmierzających do daleko idącej rekonstrukcji pierwotnego wyglądu (m. in. odbudowa części murów przy zastosowaniu nowoczesnych materiałów i techniki z jednoczesnym licowaniem materiałem rozbiórkowym, wprowadzenie do części ścian stalowo-betonowych wieńców i kotew itd).

H. Schlieder, *Schäden an historischen Kirchenorgeln und anderen Kunstwerken (Uszkodzenia występujące w zabytkowych organach i innych dziełach sztuki)*, s. 20—38, 6 il., 15 wykresów. Autor omawia szereg uszkodzeń i innych szkodliwych zjawisk występujących skutkiem niewłaściwego działania instalacji ogrzewczych i klimatyzacyjnych. Po szczegółowym przeanalizowaniu wyników długoletnich badań i doświadczeń autor formułuje szereg praktycznych wniosków i wskazówek.

W. Supper, *Kirchenheizung und Orgel (Organy a sprawa ogrzewania kościołów)*, s. 39—45. Artykuł zwraca uwagę na szkody powstające skutkiem złych warunków klimatycznych zarówno w mechanizmach organowych, jak i w częściach dekoracyjnych. Po przedstawieniu długiej listy różnych uszkodzeń autor

omawia warunki jakie spełniać powinna dobra instalacja ogrzewcza.

H. Busen, *Runderlass des Ministers für Landesplanung, Wohnungsbau und öffentliche Arbeiten des Landes Nordrhein-Westfalen vom 4. Mai 1966 betr. Denkmalpflege (Pismo okólne Ministra Zagospodarowania Przestrzennego, Budownictwa Mieszkaniowego i Robót Publicznych Prowincji Północna Nadrenia i Westfalii z dnia 4 maja 1966 r. dotyczące ochrony zabytków)*, s. 45—49. Po przytoczeniu dosłownego brzmienia pisma autor poświęca kilka krótkich komentarzy ważniejszym jego punktom, zwłaszcza sprawom kompetencji konserwatora, zagadnieniom prawno-organizacyjnym robót konserwatorskich itp.

K. Gruber, *Die Schäferschule — Vortrag gehalten zur Ostendorf- und Weber-Gedenkfeier am 10. Oktober 1959 in Marburg (Szkoła Schäfera — wykład wygłoszony na uroczystościach rocznicowych ku czci Ostendorfa i Webera w Marburgu w dniu 10.X.1959)*, s. 51—62. Mimo dużego subiektywizmu niektórych stwierdzeń wywody autora, zwłaszcza dotyczące działalności Schäfera, stanowią bardzo ciekawy przyczynek do dziejów takich dyscyplin, jak historia i teoria architektury oraz historia ochrony zabytków i konserwatorstwa w końcu XIX i na początku XX w.

Personalia.

Linus Birchler (G. Grundmann), s. 63—64.

Kronika.

Recenzje.

R. Zoller, *Der verwaltungsrechtliche Schutz der Kulturdenkmale im sozialen Rechtsstaat unter besonderer Berücksichtigung Bayerns*. Jur. Diss. Würzburg 1965 (E. Schnerr), s. 82—84.

Zeszyt 2, stron 71, ilustracje.

E. Willemsen, *Farbige Bildwerke des Mittelalters im Rheinland (Polichromowane rzeźby średniowieczne w Nadrenii)*, s. 85—95, 1 il. Artykuł jest przedrukiem wstępu do katalogu wystawy polichromowanych rzeźb średniowiecznych konserwowanych w ostatnim czasie w pracowni konserwatorskiej Urzędu Konserwatorskiego Nadrenii. Na jego treść składa się szereg ciekawych uwag dotyczących teorii i praktyki konserwatorskiej, które dają wgląd w wiele istotnych problemów związanych z odświeżaniem i konserwacją polichromii według zasad stosowanych przez wymienioną pracownię (m. in. przyczyny zniszczeń i uszkodzeń, profilaktyka, granice ingerencji konserwatorskiej).

H. Meurer, *Ausstellungsbericht (Sprawozdanie z wystawy)*, s. 95—106, 5 il. Sprawozdanie z wyżej już wspomnianej wystawy średniowiecznych rzeźb polichromowanych zorganizowanej w Bonn w dniach 24—28.X.1967 r. dla uczczenia 100 rocznicy urodzin P. Clemena. Po krótkich uwagach wprowadzających w zagadnienia historii, teorii i praktyki konserwacji rzeźby polichromowanej, autor — posługując się ekspozycjami zgromadzonymi na wystawie — omawia szczegółowo i wielostronnie liczne problemy technologiczne i konserwatorskie polichromii średniowiecznej rzeźby w poszczególnych okresach jej rozwoju. Problemom datowania i atrybucji kilku eksponatów poświęcono szereg uwag w zakończeniu artykułu.

H. H. Möller, *Zur Geschichte des Marienaltars im Braunschweiger Dom — Ein Reliquienfund (Znalezisko relikwii — przyczynek do historii ołtarza mariackiego w brunswickiej katedrze)*, s. 107—118, 8 il. Po krótkim wstępie streszczającym zasadnicze wiadomości dotyczące budowy katedry (początek 1173 r.) i fundacji ołtarza (konsekracja 8.IX.1188 r.), autor

przedstawia sprawozdanie z otwarcia schowka na relikwie znajdującego się w kapitulu kolumny podtrzymującej mense ołtarzową i opisuje znalezione tam relikwie i inne przedmioty. Szczególną uwagę poświęcono ołowianej puszcze w której mieściło się znalezisko oraz pieczęci dokonującego konsekracji biskupa Adeloga z Hildesheim.

H. Biehn, *Die Verwaltung der Staatlichen Schlösser und Gärten in Hessen (Administracja Państwowych Pałaców i Ogródów w Hesji)*, s. 119—133, 6 il. Obszerny artykuł zawierający krótką historię tej instytucji, omówienie jej organizacji i zadań, wyliczenie i charakterystykę znajdujących się pod jej opieką zabytków oraz finansową i merytoryczną analizę działalności, zwłaszcza w zakresie przedsięwzięć konserwatorskich.

F. Mühlen, *Bericht über die Tagung der Landesdenkmalpfleger in Bremen und den Niederlanden 1967 (Sprawozdanie ze zjazdu konserwatorów krajowych w Bremie i na terenie Niemiec w 1967 r.)*, s. 134—140. Sprawozdanie z dorocznego zjazdu konserwatorów, który odbył się w dniach 25—29.VI.1967 r. w Bremie i połączony był z wycieczką naukową do sąsiedniej prowincji holenderskiej, Groningen. Na czoło spraw dyskutowanych w Bremie wysuwały się zagadnienia rekonstrukcji i odbudowy zabytków zniszczonych wojną, zagadnienia łączenia starej i nowej architektury oraz zagadnienia urbanistyczne. W problematyce objazdu dominowały zagadnienia kolorystyki średniowiecznych wnętrz kościelnych.

P. Philippot, *Die Konservierung als internationales Problem und das „Centre“ in Rom (Konserwacja jako problem międzynarodowy i sprawa rzymskiego „Centrum”)*, s. 141—143. Artykuł omawia rolę i zadania „Centre International d'Études pour la Conservation et la Restauration des Biens Culturels” na tle działalności innych międzynarodowych organizacji, analizuje strukturę organizacyjną tej instytucji i charakteryzuje główne dziedziny jej działania (dokumentacja, szkolenie, organizacja i koordynacja badań, publikacje).

W. Bornheim gen. Schilling, *Tagung der Eidgenössischen Kommission für Denkmalpflege (Zjazd Związkowej Komisji Ochrony Zabytków)*, s. 143—144. Sprawozdanie z jubileuszowego zjazdu Komisji z okazji 50-lecia jej istnienia. Program przewidywał m. in. referat poświęcony historii i współczesnej sytuacji ochrony zabytków w Szwajcarii oraz objazd naukowy. Tematyka objazdu obejmowała m. in. kościoły opuszczone w okolicach Lucerny, szereg zamków i pałaców oraz kilka obiektów malarstwa ściennego.

Personalia.

Kronika.

Recenzje.

G. Dehio, *Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler, Die Bezirke Dresden, Karl-Marx-Stadt, Leipzig, München-Berlin 1965 (A. Gebessler)*, s. 151.

F. Mielke, *Die Geschichte der deutschen Treppen, Berlin-München 1966 (A. Voretzsch)*, s. 151—152.

H. Wäscher, *Feudalburgen in den Bezirken Halle und Magdeburg, Berlin 1962 (W. Meyer)*, s. 152—153.

W. Hotz, *Kleine Kunstgeschichte der deutschen Burg Darmstadt 1965 (W. Meyer)*, s. 153.

W. Schlombs, *Die Entwicklung des Beichtstuhls in der katholischen Kirche, Grundlagen und Besonderheiten im alten Erzbistum Köln, der Studien zur Kölner Kirchengeschichte, Düsseldorf 1965, 8. Bd., F. Dambeck*, s. 153—154.

V. von Alvensleben, H. Reuther, *Herrenhausen — die Sommerresidenz der Welfen, Hannover 1965/66 (L. Hager)*, s. 154—155.

R. Stein, *Klassizismus und Romantik in der Bau-*

kunst Bremens, Forschungen zur Geschichte der Bau- und Kunstdenkmäler in Bremen, Bd. 4—5, Bremen 1965, (H. Habel), s. 155—156.

ROCZNIK XXVI (1968).

Zeszyt 1, stron 76, ilustracje.

H. Stüve, *Methoden im Kampf um die Altstadt (Metody walki w obronie starego miasta)*, s. 1—10. Autor przeprowadza analizę sytuacji prawnej w NRF, zarówno na płaszczyźnie federalnej jak i na płaszczyźnie lokalnie obowiązujących przepisów, pod kątem widzenia możliwości ochrony i konserwacji zabytkowych zespołów miejskich.

H. Wolff, *Aphoristisches zur Regenerierung von Altstädten (Aforystycznie o regeneracji starych miast)*, s. 11—20, 16 il. Rozważania na temat współczesnych tendencji w zakresie sanacji zabytkowych zespołów miejskich, ilustrowane szeregiem negatywnych i pozytywnych przykładów zaczerpniętych z praktyki przeprowadzonych w ciągu ostatnich lat prac, m. in. Lüneburgu, Celle, Goslarze, Brunzswiku).

N. Jensen, *Gedanken zur Erneuerung und Sanierung der Altstadt der Hansestadt Lübeck (Rozważania w związku z odnowieniem i sanacją starego miasta w Lubece)*, s. 20—28, 8 il. Po przeprowadzeniu analizy współczesnej struktury urbanistycznej starego miasta w Lubece i przedstawieniu historii jego przemian przestrzennych dokonywanych szczególnie radykalnie w ostatnim stuleciu pod wpływem czynników gospodarczych, autor omawia plany sanacji przedsięwziętej pod kątem widzenia polepszenia warunków mieszkaniowych, usprawnienia komunikacji i przystosowania miasta do nowych potrzeb w zakresie handlu i usług (rozluźnienie zabudowy, remonty, budowa obwodnicy itp).

K. Dillschneider, *Die Wiederbelebung des Bremer Schnoorviertels (Aktywizacja dzielnicy Schnoor w Bremie)*, s. 29—37, 8 il. Relacja z przebiegu sanacji i aktywizacji jednej z najstarszych i stosunkowo dobrze zachowanych części starego miasta. Dla tej dzielnicy obejmującej 120 parcel, zamieszkałej dawniej przez drobnych kupców i rzemieślników, uchwalony został specjalny statut ochronny regulujący sprawy budowlane (ograniczenie gabarytu, formy dachów i okien, zakaz stosowania niektórych materiałów budowlanych, ograniczenie reklamy itd). Sukcesywnie przeprowadza się badania a następnie sanację poszczególnych parcel, ograniczając się w zasadzie do rozluźnienia zabudowy wnętrza parceli unowocześnienia mieszkań i uporządkowania fasad. Od 1959 r. przeprowadzono prace w 61 domach, w których chętnie zamieszkali plastycy, aktorzy, antykwariusze i przedstawiciele rzemiosł artystycznych.

M. D. Ozinga, *Rettung niederländischer Wohnbauten durch bürgerliche Initiative. Zur goldenen Jubiläumsfeier des Vereins „Hendrick de Keyser” (Obywatelska inicjatywa ratowania niderlandzkich budynków mieszkalnych. W związku ze złotym jubileuszem stowarzyszenia „Hendrick de Keyser”)*, s. 37—42, 5 il. Krótkie omówienie 50-letniej działalności prywatnego stowarzyszenia zajmującego się wykupem, konserwacją i adaptacją starych domów mieszczańskich, wynajmowanych następnie odpowiednim użytkownikom.

R. Strobel, *Die Bedeutung der Bürgerhausforschung für die Altstadtsanierung Regensburgs (Znaczenie badań nad kamienicami mieszczańskimi dla sanacji starego miasta w Ratyzbonie)*, s. 42—52, 12 il. Na przykładzie Ratyzbony, która zachowała znaczną część swojej cennej zabytkowej substancji, autor wykazuje konieczność powiązania sanacji urbanistycznej z badaniami nad historią domów mieszczańskich, które wyjaśnić mogą wiele istotnych zagadnień (rozwój zabu-

dowy działki, jej przeznaczenie, zmiany własnościowe itd). Dalej Strobel analizuje wyniki dotychczas przeprowadzonych prac uwypuklając szereg mankamentów (nadawanie fasadom tylnym zbyt monumentalnego charakteru, złe ukształtowanie nowych okien wystawowych itd).

R. Romero, *Die Bedeutung des Faches „Baugeschichte” für die Entwurfsausbildung des Architekten (Znaczenie przedmiotu „historia budownictwa” dla wykształcenia architekta w zakresie projektowania)*, s. 53—56. Wychodząc z założenia, że projektowanie nowych budynków stanowić będzie tylko jedną z wielu form działalności zawodowej przyszłego architekta, który poza tym zajmować się będzie także różnymi problemami związanymi z utrzymaniem czy adaptacją starych budynków, autor postuluje, aby w ramach zajęć dydaktycznych katedry historii budownictwa prowadzić ćwiczenia z analizy oraz z projektowania w zakresie starego budownictwa.

D. Grossmann, *Eine Bilanz der polnischen Denkmalspflege (Bilans polskiej ochrony zabytków)*, s. 57—63. Opatrzone komentarzem obszernie streszczenie artykułu T. Chrzanowskiego pt. *Konserwacja zabytków w Polsce po II wojnie światowej*, który ukazał się w czasopiśmie „Znak” z 1966 r., nr 145—146, s. 914—932.

H. Langberg, *Das neue dänische Denkmalschutzgesetz (Nowa duńska ustawa o ochronie zabytków)*, s. 63—67. Artykuł podaje pełny tekst ustawy z dnia 8.VI.1966 r., poprzedzając go krótkim wprowadzeniem w strukturę organizacyjną i sposób działania duńskich instancji ochrony zabytków.

Personalalia.

Kronika.

Recenzje.

N. Zaskie, *Die gotischen Kirchen Stralsunds und ihre Kunstwerke, Kirchliche Kunstgeschichte von 1250 bis zur Gegenwart*, Berlin 1964 (D. Ellger), s. 73—74.

A. Mann, *Die Neuromanik, Eine rheinische Komponente im Historismus des XIX Jh.*, Köln 1966 (H. Habel), s. 74.

H. Habel, *Das Odeon in München und die Frühzeit des öffentlichen Konzertsaalbaus (Neue Münchner Beiträge zur Kunstgeschichte. 8. Bd., Berlin 1967 (A. Mann), s. 75.*

D. Wildemann, *Erneuerung Denkmalwerter Altstädte. Historischer Stadtkern als Ganzheit — lebendige Stadtmitte von Morgen, Detmold 1967 (B), s. 75. Regensburg — zur Erneuerung einer alten Stadt, Düsseldorf-Wien 1967 (B) s. 75.*

Zeszyt 2, stron 79, ilustracje.

H. Sander, *Das Herkules-Bauwerk im Blickwinkel der Bauleute (Pawilon Herkulesa w oczach budowniczych)*, s. 77—86, 7 il. Artykuł dotyczy dużego założenia przestrzennego (pawilon, kaskady, zieleń) zbudowanego w początku XVIII w. przez G. F. Guerniero dla landgrafa heskiego Karola, na stoku góry koło Kassel. Ten częściowo tylko zrealizowany, wielokrotnie przebudowywany zespół znalazł się skutkiem złego gruntu, niewłaściwego materiału i błędów wykonawczych w stanie postępującej ruiny. Poprzedzone szczegółowymi i wielostronnymi badaniami prace konserwatorskie, prowadzone od 1950 r. miały na celu umocnienie gruntu, wzmocnienie i częściową rekonstrukcję budowli oraz uporządkowanie całego terenu.

L. Landschreiter, *Sicherung des Vestibüls, des Treppenhauses und des Weissen Saales in der Residenz Würzburg (Zabezpieczenie westybulu, klatki schodowej i Białej Sali w rezydencji wüzburskiej)*,

s. 87—92, 3 il. Skutkiem działania czasu i zmian w pierwotnym układzie obciążeń statycznych zachwiana została konstrukcja środkowej części pałacu będącego dziełem J. B. Neumanna i zawierającego znaczne dzieło Tiepola. Autor przedstawia przebieg i wyniki badań statycznych oraz omawia wykonane na tej podstawie prace zabezpieczające (stabilizacja gruntu betonowymi palami, wzmocnienie fundamentów i kolumn).

L. Landschreiter, *Die neue Farbgebung im Treppenhaus der Würzburger Residenz (Nowa kolorystyka klatki schodowej wüzburgskiej rezydencji)*, s. 92—93. Autor omawia rekonstrukcję pierwotnej kolorystyki ścian, która dokonana została na podstawie odkrytych śladów (płaszczyzny jasnoszare laserowane ochra, ornamenty białe, laserowane kolorem jasnoszarym, balustrady srebrnoszare).

H. Caspary, *Das Bopparder Triumpfkreuz (Krzyż z łuku tęczowego w Boppard)*, s. 94—101, 6 il. W wyniku poprzedzonej dokładnym opisem analizy stylu na tle porównawczym autor określa datę powstania rzeźby na ok. 1230 r. Dobry na ogół stan zachowania sprawia, że konserwację ograniczyć można było w zasadzie do usunięcia przemałowań i do zabiegów utrwalających. W ich wyniku zabezpieczono odsłoniętą warstwę malarską z ok. 1300 r. (pierwotna była w bardzo złym stanie). W czasie prac w głowie figury odkryto schowek na relikwie.

L. Engstler, *Die Sicherung des kulturellen Erbes als völkerrechtliche Verpflichtung nach der Haager Konvention vom 14. Mai 1954 zum Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten (Zabezpieczenie dziedzictwa kulturalnego jako zobowiązanie prawa międzynarodowego według Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 r. w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktów zbrojnych)*, s. 101—117, 1 il. Obszerne, źródłowo skomentowane omówienie tekstu konwencji na tle sytuacji prawno ustrojowej NRF, z licznymi analitycznymi rozważaniami dotyczącymi zasadniczych pojęć i terminów) np. dobro kultury, zabytek sztuki, zabytek przyrody itd).

ÖSTERREICHISCHE ZEITSCHRIFT FÜR KUNST UND DENKMALPFLEGE. Wyd. Österreichisches Bundesdenkmalamt, Wiedeń, Kwartalnik.

Rocznik XXI (1967).

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje.

F. Klauner, *Der „Mathematische Turm“ des Stiftes Kremsmünster und die Gemäldegalerie („Wieża matematyczna“ i galeria obrazów opactwa Kremsmünster)*, s. 1—16, 7 il. Artykuł stanowi próbę monograficznego ujęcia historii dwóch zasadniczych elementów kompleksu zabudowań znanego opactwa i zreferowania ich problematyki konserwatorskiej.

G. Kodolitsch, *Die Bauplastik von St. Marien im Paradiese (Rzeźba architektoniczna St. Marien im Paradiese)*, s. 16—27, 10 il. Omówienie problematyki artystycznej, ikonograficznej i konserwatorskiej ciekawego zespołu rzeźby architektonicznej.

F. Walliser, *Die Entdeckung und Sicherung eines gotischen Wandgemäldes in der Pfarrkirche von Goldegg im Pangau (Odkrycie i zabezpieczenie gotyckiego malowidła ściennego w kościele parafialnym w Goldegg w Pangau)*, s. 27—31, 5 il. Sprawozdanie z odkrycia i wstępnego zabezpieczenia cennego zabytku malarstwa ściennego, uzupełnione uwagami

H. Fredrich, *Bericht über die Tagung der Landesdenkmalpfleger in Münster-Westfalen (Sprawozdanie ze zjazdu konserwatorów krajowych w prowincji Münster w Westfalii)*, s. 118—123, 2 il. Problemowe omówienie wycieczki naukowej stanowiącej jeden z punktów programu zjazdu. Najwięcej miejsca poświęcono problemom konserwacji kamienia (portal kościoła St. Patrokus w Soest), sanacji zespołów staromiejskich (Soest, Lippstadt), kolorystyki fasad (Ostönen).

Kunstdenkmäler-Inventarisierung in Mitteleuropa — Verzeichniss der bisher erschienenen Bände (Inwentaryzacja zabytków w środkowej Europie — spis dotychczas opublikowanych tomów), s. 123—142. Redakcja zestawiała tutaj bardzo przydatną bibliografię inwentarzy zabytków w porządku topograficznym.

Personalia.

Kronika.

Recenzje.

Bibliographie zur Kunstgeschichte von Sachsen-Anhalt, bearbeitet von S. Harksen, Berlin 1966 (H. H. Möller), s. 150—151.

Landkreis Lauf an der Pegnitz: Die Kunstdenkmäler von Mittelfranken, 11. Bd. (P. Strieder), s. 151—153.

Die Kunstdenkmäler der Stadt Schleswig, Bd II, Die Kunstdenkmäler des Landes Schleswig-Holstein, 10. Bd, München-Berlin 1966 (W. J. Müller), s. 153—154.

F. Maurer, *Die Kunstdenkmäler des Kantons Basel — Stadt V. Die Kunstdenkmäler der Schweiz* 52, Basel 1966.

B. Anderes, *Die Kunstdenkmäler des Kantons St. Gallen IV*, Die Kunstdenkmäler der Schweiz 53, Basel 1966 (T. Breuer), s. 154—156.

R. Haman — McLean, *System einer topographischen Orientierung in Bauwerken*, Marburg 1965 (B), s. 156.

Marian Arszczyński

dotyczącymi jego problematyki artystycznej i konserwatorskiej.

J. Felmayer, *Eine Zeichnung von Roelant Savery in Berlin. Die topographische Situation Innsbrucks um 1600 in ihrer Beziehung zur Zeichnung Saverys (Rysunek Roelanta Savery'ego w Berlinie. Topograficzna sytuacja Innsbrucka około 1600 i jej stosunek do rysunku Savery'ego)*, s. 31—38, 2 il. Omawiając wzmiankowany rysunek autor analizuje krytycznie dotychczasowy stan wiedzy o topografii miasta na przełomie XVII i XVIII w.

W. Wegner, *Zur Zeichnung Saverys und zur Tätigkeit niederländischer Landschaftler um 1600 in Tirol (W sprawie rysunku Savery'ego i działalności niderlandzkich pejzażystów w Tyrolu około 1600)*, s. 38. Autor uzupełnia poprzedni artykuł, przedstawiając omawiany rysunek na tle twórczości innych artystów.

W. Kitlitschka, *Der Gartenpavillon des Schlosses Obersiebenbrunn in NÖ (Pawilon ogrodowy zamku Obersiebenbrunn w Dolnej Austrii)*, s. 39—47, 5 il. Autor omawia ciekawą problematykę artystyczną i konserwatorską wymienionego zabytku.

M. Koller, *Zwei Barockaltäre in Jentendorf und das Werk J. J. Reslers (Dwa barokowe ołtarze w Jentendorf a twórczość J. J. Reslera)*, s. 47—54, 6 il. Omawiając szczegółowo problematykę artystyczną i konserwatorską dwóch mniej znanych zabytków, autor